

Väitös ammatillisen aikuiskoulutuksen palkkavaikutuksesta*

Erkki Laukkanen

Kauppätieteiden tohtori

Ekonomisti, SAK

Nuorella iällä hankitun koulutuksen palkkavaikutusta on viimeisen sukupolven aikana tutkittu todella paljon ja tavalla, joka tekee mahdolliseksi maiden väliset vertailut. Tätä taustaa vasten aikuiskoulutuksen palkkavaikutuksen tutkiminen on ollut varsin vähäistä eikä maiden välisistä vertailuista voi kovin suurta numeroa tehdä, sillä niin erilaisista tulokulmista tutkimusta on tehty.

Vähäiseen tutkimukseen on monia syitä. Itse alleviivaisin käytettävissä olevien aineistojen puutetta. Työuran aikana hankituista aikuis-koulutusjaksoista, niiden määrästä ja laadusta, on ollut käytettävissä vain fragmentaarista tietoa, jos sitäkään. Tällä rajoituksella on seurauksensa sekä nuorella iällä että aikuisiällä hankitun koulutuksen kannattavuutta arvioitaessa.

Jotta aikuiskoulutuksen palkkavaikutuksesta jotakin kohtuullisen luotettavaa voitaisiin sanoa, muut inhimillisen pääoman muodot, kuten nuorella iällä hankittu koulutus (koulutusaste) ja työkokemus, tulisi vakioida. Kirjallisuuskatsauksen tehtyäni vaikutelmaksi kuitenkin jäi, että lähes kaikissa elinkaarimalleissa aikuiskoulutus oli mukana vain epäsuorasti, osana työkokemusta.

Aikuiskoulutuksen lyhyen aikavälin palkkavaikutuksiin keskittyvässä kirjallisuudessa ongelma on toinen. Tulosten yleistettävyyttä on syytä epäillä sekä aineistojen että estimaattoreiden välisten erojen vuoksi. Näillä varauksilla käteen jää kuitenkin tulos, että ammatillisen aikuiskoulutuksen palkkavaikutus on hyvä, jopa epäuskottavan hyvä.

Mitä aikuiskoulutuksen palkkavaikutuksesta voi sanoa Suomen osalta?

Vastausta tähän kysymykseen lähdin etsimään Suomen tilastokeskuksen kokoamista aikuis-koulutustutkimuksista vuosilta 1990, 1995 ja 2000. Ne ovat edustavia otoksia Suomen väes-

* Kirjoitus perustuu Åbo Akademiassa 16.4.2010 tarkastettuun väitöskirjaan ”Wage Returns to Training: Evidence from Finland” (Studies 110, Labour Institute for Economic Research). Väitöskirjan esitarkastajina olivat professorit Niels Westergård-Nielsen (Årbusin yliopisto, Tanska) ja Pekka Ilmakunnas (Helsingin kauppakorkeakoulu). Niels Westergård-Nielsen toimi myös vastaväittäjänä. Kustoksena toimi professori Markus Jäntti (Åbo Akademi ja Tukholman yliopisto).

töstä ja kattavat kaikki inhimillisen pääoman muodot. Ammatillisesta, ammattiin tai työhön liittyvästä aikuiskoulutuksesta on kysytty sekä kurssikertymä koko työuran ajalta että koulutuspäivät viimeisen vuoden ajalta. Aineistossa ammatillinen aikuiskoulutus oli myös jaettu varsin neuvokkaasti aikuiskoulutusmuotoihin sen mukaan, kuka koulutuksen rahoituksesta vastaa. Henkilöstökoulutuksessa päävastuu on työnantajalla, omaehtoisessa aikuiskoulutuksessa yksilöllä itsellään ja työvoimapolitiisessa koulutuksessa viranomaisella. Muu kuin ammatillinen aikuiskoulutus oli myös mahdollista sulkea tarkastelun ulkopuolelle.

Miten aikuiskoulutuksen tarkastelu pitäisi rajata?

Elinkaaritarkastelussa vaihtoehtoja ei ollut. Koko työuran ajalta oli käytettävissä vain ammatillisten aikuiskoulutusjaksojen kertymä, ja sekin vain luokiteltuna. Mielestäni se oli kuitenkin juuri sellainen ”fragmentaarinen” lisätieto, joka elinkaarimalleista on toistaiseksi puuttunut. Lyhyen aikavälin palkkavaikutuksen estimoinnissa vaihtoehtoja oli periaatteessa useampia. Käytännössä tutkimus oli rajattava henkilöstökoulutukseen, sillä havaintomäärä muissa ammatillisen aikuiskoulutuksen muodoissa oli liian pieni.

Tältä pohjalta syntyivät väitöskirjani empiiriset luvut 5, 6 ja 7. Luvuissa 5 ja 6 selitettävänä oli aikuiskoulutusjakson tuntipalkkavaikutus 1990-luvulla. Luvussa 7 selitettävänä oli vuonna 1999 hankittujen henkilöstökoulutuspäivien tuntipalkkavaikutus vuonna 2002.

Luvussa 5 kysymys kuului: miten muiden inhimillisen pääoman muotojen kertoimet muuttuvat, kun alan tutkimuksessa tavanomaiseksi tullut elinkaarimalli estimoidaan aikuis-

koulutuksen kera? Tulosten mukaan muutokset ovat huomattavia. Ilman aikuiskoulutusta tulokseksi tulee, että yksi lisävuosi koulutusta nuorella iällä nostaa bruttotuntipalkkaa noin 7 prosenttia. Vastaavasti yksi lisävuosi työkokemusta nostaa bruttotuntipalkkaa noin 1,5 prosenttia. Kun malliin sisällytetään tieto työuran aikana hankittujen ammatillisten aikuiskoulutusjaksojen määrästä, yksi laskennallinen koulutusvuosi tuottaa 1–1,5 prosenttia vähemmän kuin ilman aikuiskoulutusta. Vastaavasti yksi laskennallinen työkokemusvuosi tuottaa 0,8–1,4 prosenttia vähemmän kuin ilman aikuiskoulutusta.

Ei ole yllättävää, että aikuiskoulutuksen huomioiminen laskee nuorella iällä hankitun koulutuksen tuottoa. Nuorella iällä ja aikuisena hankittu koulutus korreloivat positiivisesti keskenään. Siten osa tuotosta, joka aiemmin on säilytetty kokonaan nuorisoasteen koulutukselle, kuuluu oikeammin aikuiskoulutukselle. Tämän seikan jättäminen aiemmissa estimoinneissa huomiotta kielii täsmennysvirheestä, mallista pois jätetystä muuttujasta.

Yhdelle työkokemusvuodelle estimoitu tuotto laskee kuitenkin suhteellisesti eniten, runsaasta prosentista noin puoleen prosenttiin. Tämäkään lasku ei sinänsä yllätä. Kirjallisuudessa juuri työkokemusta ja siihen piilevästi sisältyvää ”työpaikkakoulutusta” (on-the-job-training) on pidetty perinteisen mallitarkastelun heikkona lenkinä. Mutta jossakin määrin yllättävänä voi pitää sitä, miten paljon tuotto laskee.

Tärkeintä kuitenkin on, että aikuiskoulutuksen tuotto on kiistatta positiivinen. Se on positiivinen mallissa, jossa työuran aikana hankitun aikuiskoulutuksen määrää mitataan kursien määrää kuvaavilla indikaattorimuuttujilla. Se on myös positiivinen mallissa, jossa aikuis-

koulutuksen määrää mitataan jatkuvalla muutujalla, joka on johdettu koulutusjaksojen frekvenssiä kuvaavien indikaattorimuuttujien luokakeskiarvoista. Tällainen approksimaatio voi kuulostaa erikoiselta, mutta verrokki löytyy läheltä. Nuorella iällä hankitut koulutusvuodet on johdettu koulutusasteille tyypillisistä ”keskiluvuista” lähes identtisellä tavalla. Inhimillisen pääoman eri muotojen vertailtavuuden kannalta tällaiset muunnokset ovat lähes välttämättömiä.

Tulosten mukaan yksi näin täsmennetty aikuiskoulutusjakso nostaa bruttotuntipalkkaa 1,3–1,8 prosenttia, kun muut inhimillisen pääoman muodot ja eräät sosioekonomiset taustamuuttujat on vakioitu. Lisäksi tulonsaajakymmenyksiin perustuvissa estimoinneissa ilmeni, että tuotto on suurempi pienipalkkaisten joukossa. Kaikki nämä tulokset ovat tosin ehdollisia sille kritiikille, jota estimoinnissa käytettyä funktiota, ns. tilastollista ansiofunktiota (statistical earnings function) kohtaan on esitetty.

Luvussa 6 tilastollinen ansiofunktio modifioidaan siten, että se – aineiston sallimissa rajoissa – ottaa huomioon eräitä piirteitä esitetystä kritiikistä. Melko laaja modifiointi on mahdollista, koska aineistossa on kysytty myös todellisia koulutus- ja työkokemusvuosia. Vähentämällä iästä todelliset koulutus- ja työkokemusvuodet saadaan uusi termi, ”joutovuodet”, joita perusmallissa ei ole. Vähentämällä todellisista koulutusvuosista koulutusasteelle laskettu normi, viranomaisten ilmoittama ”keskiarvo”, saadaan instrumentti kyvykkyydelle, jota perusmallissa ei myöskään ole.

Lisäksi työkokemusvuodet voidaan jakaa osiin siten, että senioriteetti, työkokemusvuodet nykyisen työnantajan palveluksessa, on mahdollista huomioida erikseen. Mallittamalla palkkavaikutus kaksivaiheisesti siten, että palk-

kavaikutuksen estimoinnissa ovat mukana työhön ja aikuiskoulutukseen valikoitumista kuvaavat korjaustermit, myös mahdollinen valikointiharha tulee huomioiduksi.

Näin menetellen yhdelle ammatilliselle aikuiskoulutusjaksolle estimoitu tuotto laskee noin 1,1 prosenttiin, muutamia prosentin desimaaleja pienemmäksi kuin luvussa 5. Vastavasti yhdelle koulutusvuodelle laskettu tuotto laskee noin viiteen prosenttiin, joka on 2–3 prosenttiyksikköä pienempi kuin aiemmat Suomea koskevat arviot. Osittain viimeksi mainittu muutos johtuu malliin sisällytetystä aikuiskoulutuksesta, osittain muista syistä, kuten ihmisten välisistä kyvykkyyseroista ja eroista työkokemuksen laadussa.

Myös erilaiset valikointimekanismit vaikuttavat, ainakin naisilla. Julkisella sektorilla aikuiskoulutus jakautuu varsin tasaisesti, mutta ilman tilastollisesti merkitsevää palkkavaikutusta. Nämä tulokset eivät kuitenkaan muuta luvun 5 antamaa yleisvaikutelmaa. Elinkaarimallissa aikuiskoulutuksen tuotto on positiivinen, jopa kiusallisen positiivinen nuorella iällä hankitun koulutuksen tuottoon verrattuna.

Säilyvätkö nämä tulokset, kun elinkaarimallista siirrytään alan tutkimuksen valtavirtaan, lyhyen aikavälin vaikutuksiin?

Tätä kysymystä arvioidaan luvussa 7, jossa vuoden 1999 aikana hankitun henkilöstökoulutuksen vaikutus vuoden 2002 bruttokuukausipalkkaan estimoidaan matching-estimaattorilla. Toisin sanoen, henkilöstökoulutusta saaneiden palkkoja verrataan mahdollisimman samanlaisten mutta ilman henkilöstökoulutusta jääneiden verrokipalkansaajien kuukausipalkkoihin.

Koulutuspäivien merkityksen selvittämiseksi vuonna 1999 henkilöstökoulutusta saaneet on jaettu kolmeen ryhmään: 1–3 päivää, 4–10 päivää ja yli 10 päivää henkilöstökoulutusta saaneet. Tulosten mukaan vain yli 10 päivän pituisella henkilöstökoulutuksella vuonna 1999 on osoitettavissa tilastollisesti merkitsevä vaikutus vuoden 2002 kuukausipalkkaan. Keskimäärin palkkavaikutus on – taas kerran – huomattavan suuri, noin 17 prosenttia. Se on likimain sama sekä miehille että naisille. Keskivirheiden mukaan tuotto on tosin naisille jonkin verran epävarmempi kuin miehille. Otoksoon vuoksi sektorikohtaiset tarkastelut ovat vain suuntaa-antavia, mutta linjassa luvun 6 tulosten kanssa.

Mitä näistä tuloksista voi päätellä?

Tulokset viittaavat siihen, että ammatillisen aikuiskoulutuksen palkkavaikutus yleensä ja henkilöstökoulutuksen palkkavaikutus erityisesti on positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä. Ongelmaksi jää pikemminkin kysymys, miksi aikuiskoulutus tuottaa ”epäilyttävän hyvin”? On myös huomattava, että tässä estimoidut tuotot ovat varsin lähellä nettomääräisiä tuottoja, lähempänä kuin USA:ssa, jossa oletuksen mukaan henkilöstökoulutuksen maksavat koulutukseen osallistuvat palkansaajat.

Tutkimuksessa olen korostanut sitä, että kunkin maan tuloksia tulisi tarkastella sen omaa koulutus- ja työmarkkinajärjestelmää vas-

ten. Siitä huolimatta voi todeta, että ”epäilyttävän hyvät tuotot” eivät koske ainoastaan Suomea. Aluksi tällaisia tuottoja kutsuttiin kirjallisuudessa ”amerikkalaisiksi tuotoiksi”. Sitten vastaavia tuottoja estimoitii Englannissa, Hollannissa, Saksassa ja eräissä muissa maissa. Nyt niitä on estimoitu myös Suomessa, sekä elin-kaarimallilla että lyhyen aikavälin mallilla. Tässä esitellyt tulokset ovat siis osa yleisempää ”ongelmaa”, jos ongelmasta ylipäänsä on kysymys. Oma tulkintani tuloksista on, että ammatillinen aikuiskoulutus todella tuottaa todella hyvin. Siksi suositukseni on, että a) aikuiskoulutusta olisi lisättävä, ja että b) henkilöstökoulutuksen integroimista tutkintoperusteiseen koulutusjärjestelmään olisi harkittava.

Jää nähtäväksi, miten näihin suosituksiin vastataan. Ongelmallisena pidän kuitenkin sitä, että jaksolla 1999–2002 vain noin puoli prosenttia yli 35-vuotiaista palkansaajista oli vuosittain hankkinut ammatillista aikuiskoulutusta siten, että hän oli saanut valmiiksi uuden tutkinnon. Se on varsin vähän, kun tietää, että 1980-luvulta lähtien aikuiskoulutusta on pyritty suuntaamaan kohti seuraavaa ylempää tutkintoa.

Väärinkäsitysten välttämiseksi haluan kuitenkin esittää yhden varoituksen sanan, jota alan kirjallisuudessa paljon korostetaan. Aikuiskoulutuksen laajentaminen nuorten ikäluokkien koulutuksesta tinkimällä on huono strategia. Kestävät tulokset aikuiskoulutuksesta edellyttävät hyvää peruskoulutusta. □